ŽARKO MULJAČIĆ

DVA PRILOGA POVIJESTI DUBROVAČKIH AKADEMIJA

I.

JOŠ O »DOMOLJUBNOM DRUŠTVU« (»AKADEMIJI MIHA SORKOČEVIĆA«)

Pred nekoliko je godina dr. Rudolf Maixner u radu *»O akademiji Miha Sorkočevića«*[1] pisao o ovoj zanimljivoj dubrovačkoj književnoj grupaciji, po autoru »arkadijskog tipa«,[2] »što je potkraj 18. st. djelovala inicijativom Miha Sorgo–Sorkočevića«. U »Dodatku«[3] objavio je dr. R. Maixner govor, održan na prvoj sjednici ove akademije. Rukopis tog govora čuva se u Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu među građom, koja je dobivena ili kupljena od kapetana Antuna Kaznačića, dakle, dubrovačke provenijencije.[4]

Maixner je iz uvodne bilješke zaključio, da se radi o govoru, koji je održao M. Sorkočević, osnivač i pokrovitelj akademije, koja se sastala za vrijeme svog kratkog postojanja u svemu oko desetak puta, »uvijek u kući obitelji Sorgo«, i da se raspala zbog »zlobe pokvarenog vremena, koja znade i kreposne institucije ocrniti, optužiti i učiniti sumnjivima«.[5] On je sabrao sve vijesti o tom društvu iz važnijih djela, koja o tome pišu, dao je kraće podatke o nekim njenim istaknutijim članovima i opisao je ulogu Alberta Fortisa u stvaranju te akademije na osnovu citata iz veoma rijetke Fortisove knjige *»Mineralogische Reisen durch Calabrien und Apulien von Albert Fortis* Weimar 1788.«[6]

[1] *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 23, Zagreb 1952., 57–67.
[2] *Ib.*, 57.
[3] *Ib.*, 62–67.
[4] Signatura XV 21/B V 8.
[5] R. Maixner, *o. c.*, 57.
[6] Postoji kod nas u »Sveučilišnoj in narodnoj knjižnici« u Ljubljani. To je prijevod još rjeđeg talijanskog skraćenog izvornika, koji je još teže naći, jer je tiskan u svega 50 primjeraka.

Spremajući građu za monografiju o Tomi Basiljeviću, istaknutom dubrovačkom prosvjetitelju s kraja 18. st., naišao sam u dubrovačkim arhivima, u Arhivu Arheološkog muzeja u Splitu i drugdje na dosta bogatu građu, koja baca novo svijetlo na tu akademiju i unekoliko ispravlja neke postavke, do kojih je došao R. Maixner radeći na zagrebačkom arhivskom materijalu.

U Arhivu Dubrovačke republike (Državni arhiv u Dubrovniku, skraćeno DAD) naišao sam na svega nekoliko podataka u vezi s tom temom. Mnogo više podataka našao sam u obiteljskim arhivima Basiljević-Gučetić i Bizzarro, koji se nalaze u sklopu DAD-a. Dva rukopisna govora u vezi s radom Akademije našao sam u zbirci arhivalija Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku.[7] U Splitu sam među arhivalijama Julija Bajamontija naišao na neke nove ili dosada neuočene podatke u vezi s ovim društvom, kojega je ovaj istaknuti splitski prosvjetitelj bio dopisni član. Time su nam i prethistorija i historija te akademije postale mnogo jasnije, i samo činjenica, što se neki govori nisu sačuvali ili su se negdje zametnuli, priječi nam, da dobijemo potpunu sliku o njenu djelovanju.

Po svemu, što se dosada o toj akademiji zna, nije ispravna tvrdnja, da je bila arkadijskog tipa. Istina, među njenim članovima moglo je biti sklonosti arkadijskom dokoličarenju, koje su unosili oni njeni pripadnici, koji su bili ujedno i članovi rimske Arkadije. I sam Miho Sorkočević bio je – prema tvrdnji Vlaha Stullija, tiskanoj mnogo kasnije, 1834. god. u Tipaldovu zborniku – zbog bolesti promijenio način života te je bio prinuđen »provoditi svoj život na veseliji način«. Radi toga je osnovao u vlastitom domu akademiju, sastavljenu od najdražih prijatelja i učenih ličnosti, te je sad prozom jednoga, sad stihovima drugoga ublažavao nevolju svoga ne veoma čvrstoga zdravlja.[8] Međutim, kako će se vidjeti, arkadijsko dokoličarenje nije bila bitna značajka te akademije. I iz sačuvanih govora, i iz naslova izgubljenih govora, i iz imena nekih članova, vidi se, da je društvo bilo zamišljeno kao ozbiljna, znanstvena u prvom redu, ustanova, koja će okupljati napredne elemente bez obzira na klasnu pripadnost, a oni će pratiti napredak znanosti u svijetu i prenositi njene tekovine u mali i zaostali Dubrovnik, zalagati se za svestrani boljitak, uzdizanje prosvjete i privrede i za napredno zakonodavstvo. Iako su se članovi bez sumnje razlikovali u metodama, kojima bi to trebalo postići, osnovno je to, što su svi bili nezadovoljni tadašnjom dubrovačkom stvarnosti. Radi se, dakle, o jednoj tipičnoj prosvjetiteljskoj akademiji, kakvih je u to doba

[7] Kad sam tamo u ljeto 1952. radio, ovi su se dokumenti nalazili u tzv. *Masi A*, koju je Institut otkupio od nasljednika obitelji Bonda.

[8] R. Maixner, *o. c.*, 58.

bilo mnogo po cijeloj zapadnoj Evropi, a i u našim krajevima.[9] Time raste njen značaj u povijesti naše književnosti i kulture.

Već mnogo godina prije učeni Miho Sorkočević i njegov još učeniji sestrić Tomo Basiljević pomišljali su na osnutak jednog takva društva. Kad se 1785. Tomo trebao vratiti sa svog četvorogodišnjeg studijskog boravka u Švicarskoj i Njemačkoj, pisao mu je ujak Miho 21. V. 1785. u Beč, kako je sav prožet mišlju, da stečeno znanje upotrebi na opće dobro. To je naročito teško u maloj zemlji, gdje mu za to nedostaje suradnika, a neprijatelji su brojni i moćni, te ih i vlast podupire. Ali, ubuduće ne smije više biti tako. On želi, da se po Tominu povratku u domovinu udruže malobrojni napredni ljudi, da se sakupe potrebne knjige i da se održava veza s prosvijećenom Evropom. Zasada, sasvim su izolirani od kulturnih strujanja, sva naučna dokumentacija nepoznata je i kasno stiže, ukoliko uopće stigne.[10]

Međutim, Tomo se nije za duže vrijeme vratio u rodni grad prije 1792. I Miho Sorkočević je kroz to vrijeme imao mnogo službenih dužnosti i raznih neprilika.[11] Stoga je Miho misao o osnivanju akademije za neko vrijeme odgodio i slobodno vrijeme upotrebio na osobno na-

[9] Srodna joj je po ciljevima splitska *»Società economica« (»Gospodarsko društvo«)*, marom koje je i izašlo nekoliko knjiga. Usp. M. Maylender, *Storia delle Accademie d'Italia*, Bologna 1926–1930, II., 256 i IV., 225; F. Luzzatto, »Le accademie di agricoltura in Dalmazia« *Archivio storico per la Dalmazia*, V, 26, 75–84; Idem, »Scrittori dalmati di politica agraria nel secolo XVIII.«, *Ib.*, 30, 267–277. Treba dodati, da dubrovačko društvo nije bilo isključivo agrarno, kakva su bila ostala u Dalmaciji, gdje se pod tuđom vlasti i nije moglo pomišljati na diskusiju o političkim pitanjima. Sve su te akademije bile »talijanske« (dubrovačka i »francuska«) samo po jeziku i kulturi. Zadatak je naše nauke, da sav materijal o njima prouči i da ih znanstveno obradi.

[10] *Arhiv Obitelji Basiljević, DAD*, C, 2, 10, pismo 1. »Credo che chiunque ha proggettato il romanzo di servire il pubblico senza ostentazione ne privato interesse, sacrificando ad esso ogni suo comodo, potrà dove più dove meno confermare la mia proposizione. L'interno attestato in tali casi può essere il solo compenso delle pene che si hanno a incontrare. E dove è l'onesto uomo che non abbia proggettato almeno una volta in vita seriamente questo romanzo? L'assunto di esso certamente è assai piu arduo in paesi che mancano affatto di cooperatori e in cui ogni ragionevole impresa è attraversata, e ogni mal costume spalleggiato e protetto dall'autorità e dall'interesse preponderante degli associati a mantenerlo e estenderlo ... Voglio che dopo il vostro arrivo si faccia una alleanza con alcuni pochi libri e pochi uomini onde mettersi in corrente e comunicare almeno in idea col rimanente dell'Europa colta ... Noi siamo sinistramente situati per l'approdo de' scientifici materiali, che sono poi oggetto di aversione (!) o di disprezzo dopo il loro salvo arrivo ...«

[11] Putovao je više puta u razne toplice radi liječenja. O M. Sorkočeviću spremam poseban rad. Vidi zasada Ž. Muljačić, »Iz korespondencije A. Fortisa«, *Građa za pov. knj. hrvatske 23*, Zagreb 1952., 69 i d.; Idem, »Rijeka god. 1788. prema putničkom dnevniku Dubrovčanina Miha Sorkočevića«, *Riječka revija I.*, 4, 1952, 240–241; Idem, »Hrvatska izvedba jedne francuske komedije 1793. god. u Dubrovniku (Tko je autor Pokrinokta?)«, *Republika*, Zagreb 1952., 322–325; Idem, »Splitski književnik J. Bajamonti«, *Mogućnosti II.*, Split 1955., 10, 795–800.

I u doba postojanja Akademije bolovao je 18. VII. 1793. Senat mu je dozvolio, da za mjesec dana ne dolazi na sjednice, a 26. VIII. i. g. da za dva mjeseca ima bolovanje (*Cons. rog.* 200, 109', 140).

učno izdizanje i na prikupljanje knjiga, opremu i ukrašavanje biblioteke i dobavljanje predmeta za fizikalni kabinet. Imao je namjeru i da sabere građu iz dubrovačkih pravnih zbornika,[12] a bavio se pomalo i arheologijom i lijepom književnosti. Čime se zanimao tih godina, vidi se najljepše iz pisama, koja je slao prijatelju Roku Bonfiolu u Mletke (od 1786. do 1792.; sačuvano je 45 pisama. Šteta je, da je iduće pismo u toj zbirci iz 1796.[13]). Iz 36. se pisma vidi, da saobraća s malim brojem vrlih prijatelja i s umnim duhovima velikih pisaca, kojih knjige čita. Istom zgodom naručuje 4 zastora za vitrine.[14] U idućem pismu javlja prijatelju, da treba novo pokućstvo za kabinet. Ukrasit će prostorije, u kojima radi, slikama slavnih Dubrovčana.[15] Kako se po svemu čini, radi se o portretima, koje je izradio dubrovački slikar Petar Katušić.[16] U istom pismu hvali se, kako su on i prijatelji u Senatu prodrli sa zakonskim prijedlogom o biranju magistrata, koji će likvidirati štetne koterije.[17] U pismu br. 45 od 24. IV. 1792. slao je na popravak dijelove jednog pneumatskog stroja, koji je nedavno naručio u Rimu, i molio Bonfiola, da pošlje jedno priloženo pismo Fortisu, kako bi od njega mogao dobiti staklena zvona, barometre i druge instrumente.[18]

Imao sam sreću, da sam u Dubrovniku pronašao tekst gotovo posve identičan s onim, koji je objavio R. Maixner.[19] Taj je pri vrhu numeriran *(Numero primo)* i ima naslov (zagrebački tekst nema naslova): *»Discorso accademico. Della special utilità delle società letterarie ne piccoli Paesi Repubblicani«*. Radi se o sveščiću od plavkasta papira, koji ima korice od istog materijala i strane numerirane 1–20.

Logično bi bilo, da na prvom sastanku akademije govori njen osnivač i predsjednik, ali da je to govor Miha Sorkočevića, ne piše ni na du-

[12] Već ranije mu o tom piše Fortis. Usp. Ž. Muljačić, *o. c., Građa 23.*, 101.

[13] *DAD, Arhiv Bizzarro, I.* O R. Bonfiolu, Ž. Muljačić, *o. c.*, 69 i d.

[14] *DAD, Ib.*, od 19. XII. 1790. »Ho bisogno di distrazione ma bisogno tale che diventa necessità. Però ricorro a pochi, ma molto buoni amici che ho di qua e altrove e alla mia prediletta libreria. Questa sarà compita tra pochi mesi, e io acquartierato da generale ...«

[15] *DAD, ib.*, od 1. II. 1791. Uređuje knjižnicu. »Intorno penso di disporre i ritratti de' letterati Ragusei veramente illustri, e del primo ordine ...«

[16] Usp. K. Prijatelj, »Slikari XVII. i XVIII. st. u Dubrovniku, *»Starohrvatska prosvjeta*, III. serija, I, 1949., 268. Antun Sorkočević bio je jedini Mihov nasljednik, jer se Miho nije ženio.

[17] *DAD, Arhiv Bizzarro, I.* p. 37.: »Un gran colpo ha ricevuto l'oligarchia o sia la tirannia di alcuni pochi, che non avevano altra passione nè scienza che di servirsi secondo il proverbio delle zampe dei gatti rabbiosi per cavare dal fuoco le proprie castagne.« *Cons. rog.* 198, 12'.

[18] *Ib.*, p. 45. I Vlada je bila za potrebe dubrovačkog Kolegija naručila jednu pneumatsku mašinu iz Rima preko B. Staya, dubrovačkog otpravnika. Usp. *Litterae Ponentis* 126, 77.

[19] Uz neke manje pravopisne i stilističke razlike zapazio sam, da dubrovački tekst ima *»società scientifiche«* na mjestu gdje R. Maixner ima prema zagrebačkom tekstu *»litterarie società«;* R. Maixner, *o. c.*, 66, redak 3 odozdo.

brovačkom, ni na zagrebačkom primjerku govora, a iz nekih detalja se čini, da je taj govor održao neki mlađi, skromniji Dubrovčanin.[20] Mislio sam ispočetka, da je to bio Tomo Basiljević, ali iz analize misli u tom govoru, koji sam usporedio s tri sigurno njegova, došao sam do zaključka, da on to nije mogao napisati. Ne bih mogao reći, tko bi mogao biti autor, ali mi je teško vjerovati, da je to bio Miho Sorkočević. Rukopis mi nije poznat.

U istoj zbirci naišao sam na rukopis istog formata, koji je numeriran brojem 4 (*N. 4⁰*). I taj je prošiven. Ima 12 nepaginiranih strana. Naslov mu je *»Dell' Educazione che conviene ai Nostri Nobili nelle presenti Circostanze. (Letto a (!) 16 Marzo 1793)«*. Autor nije potpisan. Vjerojatno je to bio Frano Appendini.[21]

Prije analize ovog neobjavljenog zanimljivog govora nameće nam se kratka digresija. Očigledno je, da se radi o govoru, održanom na IV. sjednici te akademije. Datum 16. III. 1793. pomaže nam, da preciziramo vrijeme njena osnivanja. Budući da se u prvom govoru komemorira nedavna smrt Frana Staya (umro je 10. veljače 1793.),[22] a akademici su se sastajali 4 puta mjesečno, to se može utvrditi sa sigurnošću, da je prvi govor održan negdje sredinom mjeseca veljače 1793., ne mnogo kasnije od dana smrti F. Staya, te da od tog doba počinje javno djelovanje Akademije. Drugi i treći govor nijesu sačuvani. Možemo pretpostaviti, da je jedan od njih bio elogij u čast pok. F. Staya, koji je napisao M. Sorkočević. Isti je govor krajem 1793. god. tiskan u Dubrovniku kod Trevisana.[23] Posveta te knjižice, upravljena pokojnikovu bratu Benku Stayu, poznatom latinisti, datirana je 1. XI. 1793. Na str. 5. stoji napomena, da se radi o govoru, što je bio čitan na jednom od skupova, koji se svake sedmice drže u kući autorovoj.[24] Drugi je govor održan u intervalu između sredine veljače i 16. III. 1793., a treći po redu, održan u Akademiji, imao je za temu fizički odgoj[25] mladeži, kako se vidi iz jednog mjesta u IV. govoru.

[20] Članovi Akademije imali su 1793.: M. Sorkočević 54 godine, Dž. Rastić 38, T. Basiljević 37, V. Stulli 23, L. Stulli 21, F. M. Appendini 25, A. Fortis 52, B. Zamagna Džamanjić 59, Dj. Ferić 54, M. Martellini 29, a dr. Roini oko 30 godina. Bajamonti nije onda još bio član. Kako se vidi, samo jedan član je stariji od Miha, jedan je istih godina, a svi su ostali mlađi. Ne znam, kako se mogu s ovim složiti riječi govornika, pa bio on ne znam koliko skroman, kad kaže za sebe »io che d'ingegno e di saper certamente, come fors'anche d'età tengo fra voi l'ultimo rango«? R. Maixner, *o. c.*, 62, redak 8 odozdo. U 4. retku govora zove društvo *»questa erudita vostra società«*.

[21] On je, naime, bio jedini poznati nastavnik, član Akademije.

[22] *Liber mortuorum* 8, 291.

[23] M. Sorgo, *Elogio dell'abate Francesco Stay*, Ragusa 1793.

[24] *Ib.*, 5.: »... Questo discorso fu recitato in una delle adunanze che ogni settimana si tengono in casa dell'autore ...«

[25] V. Dodatak, treća alineja.

Pređimo sad na analizu IV. govora. Autor je čovjek, koji je po struci pedagog, ali pogriješili bismo, kad bismo smatrali taj govor važnim samo za povijest pedagoške nauke u Dubrovniku. Poznato je, kako su prosvjetitelji smatrali, da je odgoj svemoćan i da je dosta, da čovjek spozna, što je istinito i pravo, pa da će sve ostalo doći tako reći samo od sebe.[26] S te strane gledajući, taj govor se savršeno uklapa u svoje vrijeme i ne bi bio toliko interesantan, kad ne bismo između njegovih redaka čitali mnoge prigušivane istine o vlasteoskoj samovolji u Republici. Autor raspravlja o neobično aktualnoj temi: kakav bi trebalo da bude odgoj (i obrazovanje) mladih vlasteličića u tadašnjim prilikama, a svrha mu je napredak države, jer misli idealistički, da će Država biti onakva, kakav bude Senat, a ovaj će biti onakav, kakvi budu njegovi članovi. U početku kaže govornik, da svaka klasa *(»ordine di cittadini«)* traži specifičnu vrstu odgoja za svoje pripadnike. On želi, da domovina bude sretna; ta je želja zajednička svima članovima akademije. Stoga će on nastojati dati lijek za njene nevolje, koji će vrijediti, dok se one ne uklone, a to će se dogoditi, čim Senat bude sastavljen od dobro odgojenih pojedinaca. U sadašnjoj pokvarenosti to nije tako. Njegov plan, dakle, ne daje neko universalno rješenje: ako se stanje promijeni, i plan će se morati mijenjati. Iza toga razlaže ukratko svoja pedagoška načela. Veli, da je svaki čovjek sastavljen od tijela i duha, a kako odgoj, u smislu ondašnje filozofije senzualizma treba da podjednako razvija sve ljudske sposobnosti i da čini čovjeka svestrano sretnim, to on ima dva zadatka, i to: 1. da tijelo bude snažno, i 2. da duh bude discipliniran i učen. Što se tiče prvoga dosta je mudrih misli saopćeno u akademiji na prethodnoj sjednici. Govorilo se, kako fizički odgoj nije iz nekih razloga zgodan za Dubrovčane. Govornik ipak misli saopćeno u akademiji na prethodnoj sjednici. Govorilo se, kako ima u vidu što su o tome pisali mnogi veliki ljudi. On bi ih mogao samo citirati. Stoga će on danas govoriti o drugom zadatku odgoja. Ograničit će se, stoga, na duhovni odgoj vlastele.

Nijedan dječak ne može shvatiti apstraktnih istina, dok ne navrši 10–12 godina. Stoga će biti najbolje, da do te dobi dječaci uče one predmete, koji su im razumljivi. To su praktična načela vjeronauka, čitanje, pisanje, osnovne računske radnje i talijanski jezik, sve pomalo i bez nepotrebnog gomilanja. Autor načinje i pitanje, da li je bolje, da se mala djeca uče kod kuće ili u javnim školama. Opće je poznato, da je kvalitet nastavnika javnih škola neusporedivo veći od onog tzv. *»meštara od doma«*, t. j. kućnih učitelja, kojih je bilo u mnogim dubrovačkim kućama.

[26] Usp. D. Matić, *Jedan vid francuske književnosti*, Beograd 1952., 39; *Pedagoški projekti francuske buržoaske revolucije, 1791–1795*, Zagreb 1951., *»Predgovor«* D. Frankovića, str. 8.

[27] Radi se o poznatom djelu *»Some Thoughts Concerning Education«*, 1693.

Autor poznaje mišljenje J. Locka,[27] koji škole napada kao leglo zlobe i bezobrazluka i ističe prednosti kućnog odgoja. Stoga će mu glavna briga biti, da dokaže, kako su u konkretnim dubrovačkim prilikama štetni običaji i navike, koje učenici mogu naučiti u javnoj školi, svakako manje zlo, od onoga, što im se može dogoditi, ako se privatno odgajaju. On priznaje, da Locke ima u mnogočem pravo, ali on poznaje i stanje po vlasteoskim kućama, a ono je drugačije negoli u Engleskoj. Naš pedagog zna, da u dubrovačkim domovima djecu uglavnom odgajaju služavke, koje su došle od koza i koje zbog svog podređenog društvenog položaja ugađaju svim ćudima i mušicama djece svojih gospodara i tako ih nesvijesno kvare gore nego i najgori školski drugovi. Te opasnosti, uostalom, nijesu neizbježive, u boljim, dobro uređenim koledžima nema ih uopće. Dovoljno je, da postoje stroga pravila: da se ne primaju djeca, starija od 12 godina; da nastojnici budno paze na red i na sve, što gojenci rade, da se đaci međusobno poštuju. Ako ti uvjeti postoje, te će škole davati zajednici kreposne mladiće. To nije plod mašte, već je stvarnost: primjeri iz mnogih gradova, gdje takvi zavodi postoje, to bjelodano dokazuju. To što takve uzorne škole postizavaju, dubrovački dom ne može dati ni u kom slučaju. Roditelji, koje djeca obožavaju, daju im loš primjer. Djeca, koja pažljivo prate, što odrasli rade, imitiraju ih stim više, što laskavci, koji zalaze u vlasteoske kuće, da dobiju neku milost, hvale njihove roditelje, koji su puni raznih mana i opačina, i tako ta djeca ne znaju, što je dobro i nemaju se u koga ugledati. Ono, što stariji govore pred djecom, zaslužuje najstrožu osudu i doziva našem autoru u pamet citat iz Kvintilijana.

Naš autor drži, da su Englezi ćudoredniji od Dubrovčana, pa bi mu i sâm Locke dao pravo, kad bi slučajno zašao u Dubrovnik i vidio, kako se po kućama odgaja. Znači, kolegij je mjesto,[28] gdje će se odgajati dubrovački vlasteličići. Tu će se iz plemenita samoljublja mladi učenici natjecati u znanju sa svojim vrsnicima, s kojima će jednoć surađivati u radu za domovinu. U razredima će se upoznati mnogi prijatelji, koji će kasnije do smrti drugovati. Tu će dolaziti u međusobni dodir djeca iz raznih obitelji, pa će tako nestati onih predrasuda, koje dijele dubrovačku vlastelu u dva nepomirljiva tabora (sorboneze i salamankeze, op. Ž. M.), što vrlo šteti zajednici.

U kolegij će dječaci ulaziti s 11 godina i tu će se odgajati 7 godina, sve do dobi od 18 godina, kad će moći, u skladu s dubrovačkim propisima, da uđu u Veliko vijeće i tako počnu aktivno služiti domovini.[29]

[28] Za povijest školstva zasada je jedini izvor za ovo doba V. Adamović, *Građa za istoriju dubrovačke pedagogije I.*, Zagreb 1885. U Zborniku »Dubrovnik«, koji sprema Matica Hrvatska, ovo će pitanje biti tretirano u svijetlu posljednjih rezultata nauke.

[29] Senat je 1777. god. bio odlučio, da se ne će primati u Veliko vijeće oni punoljetni plemići, koji ne budu imali svjedodžbe o školovanju u Collegium Ragusinum-u.

U toj školi učit će gramatiku, retoriku, logiku, osnove matematike, fizike i međunarodnog prava i Justinijanov zakonik.[30]

Autor se ne obazire na postojanje Dubrovačkog kolegija. On mu očito po svom tipu ne odgovara. U njemu se nijesu učili svi ti predmeti, a ni prilike u Dubrovniku nijesu mogle biti jamstvo, da će se takvo stanje skoro popraviti. Država tu ne može pomoći, prvo, jer su republikanski režimi zbog načina, kako se donose odluke, vrlo spori, i drugo, jer su članovi dubrovačkih vijeća među sobom zavađeni, pa Vlada ne može donijeti nijedne ozbiljnije reforme, budući da jedna stranka iz inata i prkosa koči drugu, makar u privatnim razgovorima postoji opća suglasnost, da je reforma školstva neophodna. Ne preostaje drugo rješenje, nego da se mladež šalje u inozemstvo na školovanje, jer sve da se i Senat složi, vojuje u prilog autorova prijedloga činjenica, da ima vlastele, koja vjeruje više svojoj djeci nego profesorima, pa bi dolazilo do pritiska pojedinih očeva na nastavnike, što bi urodilo vrlo negativnim plodovima. Disciplina bi sigurno opala, a bez nje nema napretka. Osim toga, loši primjeri iz roditeljskog doma ne bi mogli biti uklonjeni ni najboljim odgojnim mjerama, kad đaci svakodnevno borave više u kući, negoli u školi.

Autoru je jasno, da bi učenje većeg broja mladića izvan Republike prouzrokovalo i velik izvoz novca, što je za onda još snažno merkantilističko shvaćanje dubrovačkih vlastodržaca bio težak prijestup. On se trudi da dokaže, da trošak ne će biti suviše velik. Koja država ne bi žrtvovala i više, kad se radi o odgoju onih, koji će jednom vladati. Ovdje se ne radi o tome, da država potroši, nego da samo dopusti izvoz novca. Po autorovim računima cijela jedna garnitura Senata (45 ljudi) potrošila bi za sedmogodišnji boravak u srednje skupim talijanskim koledžima oko 1.400 dubrovačkih dukata (200 dukata godišnje po osobi), što bi, s 1.000 dukata za putne troškove po osobi, iznosilo sveukupno 108.000 dukata. Ta suma ne bi odjednom izašla iz države, a i najsiromašnija vlasteoska obitelj namakla bi u 7 godina 2.400 dukata, eventualno uz malu pomoć države, jer kroz to vrijeme pojedini vlastelin može biti biran na dvije plaćene časti izvan Dubrovnika (t. j. da bude knez u nekoj knežiji na teritoriju). Da se samo zabrani uvoz bijelila, kojim se žene bespotrebno posipaju, ta bi se suma pokrila. Velika je

[30] Senat je raspravljao o dovođenju učitelja pravnih nauka u ljeto 1793., pa je pisano Stayu u Rim, da nađe pouzdanu osobu, koja se ne će smjeti upletati u dubrovačko sudovanje, pa čak ni ići na sud. (*Cons. rog.* 200, 125; *Litt. ponentis* 128, 31, 41, 60, 67. Izabran je rimski advokat Cosinti. On je trebao u Sponzi davati lekcije 4 puta tjedno.

Početkom 1794. kursevi su započeli, pa je Senat izglasao plan studija (*Cons. rog.* 201, 24'). Kako se čini, Cosinti je te sate držao sve do 1803. Kako je bio slabo plaćen, nije čudo, što je te godine prešao na drugi sektor i napravio nacrt za generalni popravak dubrovačkog vodovoda (*Cons. rog.* 210, I, 50'). Kako je odbijen prijedlog, da radi na oba sektora, bio je 1804. oslobođen dužnosti da drži lekcije, dok je potreban za vodovod (*Cons. rog.* 210, VII, 49'). Tečajevi, koje je on držao, nijesu bili u vezi s Kolegijem.

korist od škole u inozemstvu, što su tu zajedno đaci iz raznih država pa nastoje silom prilika da budu valjani, kako ne bi osramotili čast i ugled svoje države i svoj vlastiti. Kad se takvi učenici vrate u domovinu i obuku togu, treba ih odmah zaposliti, jer je odavna poznato – već o tome govori i Ksenofont u povodu spartanskog zakonodavstva – da su mladi ljudi puni životnih sokova, pa će ih rad čuvati od seksualnih ekcesa. Neka se usavršavaju u onim naukama, kojih su osnove u školi naučili, neka proučavaju dubrovačke zakone, koje bi već jednom trebalo srediti, neka se upućuju pod vodstvom nekog iskusnijeg srodnika, vješta pravu, u sudsku praksu, kako bi se mogli baviti odvjetništvom i braniti interese udova i sirota.

To su, dakle, načela, pomoću kojih nepoznati dubrovački pedagog misli odgajati dubrovačku vlasteosku mladež i pripremiti je za život.

Donosim taj govor u »Dodatku« sa svim pogreškama izvornika kao važan dokumenat za poznavanje prilika u Dubrovniku onog doba.

U rukopisu su sačuvana tri govora (dva u cijelosti, a treći djelomice), koje je T. Basiljević sastavio za članove te akademije, iako možemo samo pretpostaviti, da ih je zbilja i održao, jer izričitih dokaza nema. To su *»Discours sur l'utilité publique«*, *»Sur la monnoye et le monnoyage«* i *»Des causes de la pauvreté et de la mendicité dans notre pays et des moyens d'y remédier«*. Dok su prvi i treći po tretiranju društvenih problema za naše prilike veoma revolucionarni, drugi je stručne prirode.[31]

Od drugih članova samo nam je po naslovu poznat govor pjesnika Džona Rastića *(»Discorso sul patriotismo«)*.[32] Imamo podataka, da je Michelangelo Roini, talijanski kirurg u službi Dubrovačke republike, čitao jedan tiskani sastavak odsutnog J. Bajamontija iz Splita.[33] Književnik Djuro Ferić Gvozdenica vjerojatno je na tim sjednicama čitao svoje latinske basne,[34] u kojima je razradio neke hrvatske poslovice. Koje su govore održali L. Stulli (onda student medicine, koji se već bio istakao jednim radom iz političke ekonomije),[35] Maro Martellini, visoki

[31] O ovome pišem u monografiji o Tomi Basiljeviću.

[32] R. Maixner, *o. c.*, 58.

[33] *Arheol. muzej Split*, 49 h 1/2. M. Roini iz Dubrovnika 29. IV. 1793.: »La copia della sua lettera ai giornalisti di Venezia fu da me presentata all' Accademia patriottica degli amici. dove avendo anch'io, benche immeritamente (!), una piccola nicchia, ebbi la consolazione di sentirne dire il massimo bene; bene da non potersi contrastare all'alto suo merito ... Il giornale di gennajo è arrivato qui l'altro ieri, ond'è che il Signor Conte Michele in quel tempo non l'avea ancora veduto.« Roini je, dakle, čitao Bajamontijev članak prije 27. IV. 1793.

[34] I. Kasumović, »Dva originalna naša fabulista«, *Rad* 206, 1 i d. O Ferićevu učešću v. još ovdje bilješku 55.

[35] O njemu je nedavno pisao V. Bazala, »Dubrovčanin dr. Luka Stulić (Stulli)«, *Republika*, Zagreb 1953., br. 7–8, ali ne spominje njegova rada u Akademiji. O tome M. Deanović, »Odrazi tal. akademije „degli Arcadi" preko Jadrana«, *Rad* 248, 15 i R. Maixner, *o. c.*, 58.

državni funkcioner,[36] čuveni F. M. Appendini, A. Fortis, pjesnik B. Džamanjić (Zamagna)[37] i M. Roini,[38] nije poznato. Vjerojatno je, da svi ni nisu govorili, ako je istinita tradicija, zabilježena na zagrebačkom rukopisu, da je održano svega desetak sjednica.[39] Pojedini članovi Akademije pozivali su na pisanje govora i znanstvenih radova i ljude izvan Akademije. Tako je T. Basiljević nagovarao Stjepana Rajčevića, Dubrovčanina u austrijskoj službi u Beču, da se javi radom o trgovini žitom, koja bi mogla procvjetati u Dubrovniku.[40]

*

R. Maixner nije naveo, kako se zapravo ta akademija zvala. To mu i nije bilo moguće, jer u jedinom govoru, koji mu je stajao na raspolaganju, o tome nema podataka. Ni iz IV. govora nije jasno, kako se Akademija zove, što je znak, da u prvih mjesec dana njena postojanja nije to možda ni bilo određeno. U obadva važnija Basiljevićeva govora društvo se zove *»Société patriotique«*,[41] a liječnik M. Roini zove je u pismu J. Bajamontiju od 29. IV. 1793. *»Accademia patriottica«*.[42] Mislim, da će točniji talijanski naziv biti *»Società patriottica«*, jer u Dubrovniku u to doba riječ *»akademija«*[43] ima drugačije značenje. Hrvatski naziv *»Domoljubno društvo«* nije, doduše, potvrđen. Predlažem ga prema ekvivalentima za strane nazive, koji se nalaze u Stulićevu rječniku.

Novo je i revolucionarno u ovom nazivu riječ *»patriotique, patriottico«*.[44] U talijanskom jeziku riječ *»compatriot(t)a«* u značenju *»zemljak«* bogato je dokumentirana od XIII.–XVIII. st. Krajem 17. st. počinje se u istom smislu javljati riječ *»patriota«*, a postoji i pridjev

[36] V. o njemu Ž. Muljačić, »Istraga protiv »jakobinaca« 1797. god. u Dubrovniku, *Anali Hist. inst. JAZU u Dubrovniku II.*, Dubrovnik 1953., 247. Da je on bio član Akademije, spominje dosta nepouzdani J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*, Zagreb 1941., 168. Tu se veli, da je M. Sorgo bio grecist (!), da je napisao životopis Boškovića (!) i druge stvari, ali da nije ništa tiskao (!).

[37] J. Bersa, *ib.*, 168.

[38] Vidi naprijed bilješku 33.

[39] R. Maixner, *o. c.*, 57 i 62.

[40] O Rajčeviću v. F. Čale, »O S. Rajčeviću Dubrovčaninu, *»Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu III.*, Zagreb 1955., 193–198. Pismo u *DAD, Arhiv obitelji Basiljević*, C 2, 11, p. 1, bez datuma. Rajčević je odgovorio 3. IV. 1793., ali nije poslao govora. *Ib., Plan*, § 15.

[41] V. bilješku 31.

[42] V. bilješku 33.

[43] *Arheol. muzej Split*, 49 h 1/3. 6. VI. 1792. piše M. Sorkočević Bajamontiju o koncertima, koje će neki violinist održati u Dubrovniku. » ... in mia casa, dove vi sarà una piccola accademia; oggi pure farò passar la parte in un nostro consiglio, perchè egli possa dare domani, come desidera, una pubblica accademia ...«

[44] Usp. A. Schiaffini, »Aspetti della crisi linguistica italiana del Settecento«, *ZRPh 57*, 1937., 275–295; A. Salza, *L'idea della patria nella letteratura del Settecento avanti la rivoluzione*, Campobasso 1918.; A. Prati, *Vocabolario etimologico italiano*, Milano 1951., 743.

»patrioto« (na pr. *»patrioto patriota«* znači *»dobar građanin, koji ljubi svoju domovinu«;* potvrđeno kod A. M. Salvinija 1653–1729, kod G. R. Carlija 1720–1795 i kod P. Verrija 1728–1797). Pridjev *»patriotico«* u smislu *»devoto alla patria«, »odan domovini«* postoji već kod F. Algarottija (1712–1764). Riječ *»patriottismo« – caritas patrii soli«* postoji kod Carlija, P. Verrija, C. Denine (1731–1813) i M. Cesarottija (1730–1808). U francuskom jeziku riječ *»patriote«* u smislu *»građanin, zemljak«* postoji već u XV. st., a u 18. st. znači *»bon citoyen dévoué à la patrie et au bien publique«*, iako sporadično ima to značenje i ranije. *»Patriotisme«* je nastao u prvoj polovini 18. st., (zabilježen 1750. god.), a s njim u vezi i *»patriotique«* se snažno širio.[45] Radi se, dakle, o riječi iz tzv. evropskog vokabulara, koju su Talijani dobili u tom smislu iz Francuske. I prije Revolucije mnogobrojna napredna društva u Francuskoj i u Italiji kitila su se tim nazivom.[46] I u zemljama njemačkog jezika spominju se mnoga *»Patriotische Gesellschaft«*.[47] Mnoga od tih društava dobivala su pomoć od prosvijećenih apsolutista. Međutim, uporedo sa širenjem ideja Francuske revolucije, vladarima je ta riječ postajala mrska, jer su se članovi tih društava uglavnom orijentirali prema suradnji s Francuskom. Čak i oni vladari, koji su ranije provodili napredne reforme, skrenuli su na unutrašnjepolitičkom planu u smjeru najcrnje reakcije. Tako je uradio napuljski dvor,[48] tako je učinio Franjo II. u Beču,[49] tako je držanje zauzela i Vlada Dubrovačke republike, koja ni ranije nije sigurno rado gledala, kako se u Akademiji okupljaju gotovo sve samo frankofili, liberali i neprijatelji starog režima. Društvo se samo od sebe raspustilo, kako se čini, na mig odozgo.[50] Zadnji put se spominje u pismu Miha Sorkočevića Bajamontiju od 4.

[45] Gohin, Bloch, Brunot e D. Mornet, *Les origines intellectuelles de la Révolution française, 1715–1787*, Paris 1933, 265 in d.

[46] Na pr. *»Società patriottica milanese«* (1776. god.), A. Schiaffini, *o. c.*, 291.

[47] L. Mazzucchetti–A. Lohner, *L'Italia e La Svizzera, Relazioni culturali nell' 700 e nell' 800*, Milano 1943., 32–33, 163–164.

[48] B. Croce, *La rivoluzione napoletana del 1799*, IV. ed., Bari 1926., 94–95. Početkom 1793. osnovana je u Napulju *»Società patriottica«*. Ideja o osnivanju demokratskog kluba ponikla je bila već 1792., kad je Napulj posjetila francuska eskadra admirala Latoucha. Na čelu sekcija stajao je Centralni klub, koji je 20. II. 1794. dao naredbu, da se društva raspuste. Policija je, naime, bila provalila organizaciju, koje su brojni rukovodioci izvedeni u lipnju 1794. na sud. Mnogi su smaknuti. Iza toga radila su u ilegalnosti dva kluba: *ROMO (Repubblica o morte)* i *LOMO (Libertà o morte)*. Iako je napuljska *»Società«* bila mnogo revolucionarnija i bez veze s dubrovačkom, ipak je, možda, slučajna istovetnost imena, uz druge razloge, prouzrokovala raspuštanje ove posljednje.

[49] V. Bogdanov, »Hrvatska revolucionarna pjesma iz 1794.«, *Starine 46*, Zagreb 1956., 331–488.

[50] Riječi, kojima opisuje njeno gašenje nepoznati prepisivač (R. Maixner, *o. c.*, 62), pisane su zacijelo u doba Metternichova apsolutizma.

III. 1794.[51] Mislim, da nije slučajno, što su neki članovi u to doba ili nešto prije izabrani na dužnosti izvan Dubrovnika, odakle su tek povremeno mogli dolaziti u Grad.[52] Činjenica, da je i sam osnivač društva Miho Sorkočević[53] biran 26. ožujka 1794. za kapetana Cavtata – na koju je dužnost mogao ići i netko drugi – pokazuje, da je dubrovački klasni parlamenat Veliko vijeće namjeravalo na taj način ukloniti iz Grada i predstavnika umjerenije struje u Akademiji, pošto je već ranije bio uklonjen radikalniji Tomo Basiljević.[54] Prema tome, postoje indicije, da se Akademija nije dobrovoljno raspustila, već da je ona bila na to prisiljena neprijateljskim stavom vlasti prema njoj. Ako netko to krsti zavišću neznalica prema onima, koji znaju,[55] onda te ezopovske riječi

[51] *Arheol. muzej Split, 49 h 1/2*, »Quando si ha sempre maggior bisogno della vostra presenza, si manca perfino di lettere. Questa è una doglianza che non l' ho io solo in bocca, ma che m'è comune có' Bassegli, con Resti e diversi altri amici che si radunano una volta alla settimana regolatamente per leggere successivamente ciascuno una comunicazione (?) su qualsivoglia soggetto, che abbia relazione cola (!) Patria e col paese. Voi lo amate e conoscete abbastanza e però non potete negarvi alla brama de vostri amici, di avervi per aggregato e socio nella loro giudiziosa e giovevole intrapresa.« Bajamonti se uvijek stidljivo nećkao. Tako je u konceptu pisma od 22. V. 1793. (*Arheol. muzej Split 49 h 1/1*) pisao Mihu: »Che ò ricevuto due sue, cioè 28 aprile e 4 marzo, che ò inteso delle loro settimanali adunanze patrio-letterarie; che io non posso scriver quì delle cose loro perchè me ne mancano i fondamenti, che temo di non poter passare a Ragusa così tosto come vorrei ...«

[52] T. Basiljević je, na pr., poslan za kastelana u Ston (*Cons. maius* 65, 123′ od 1. III. 1793.). Kasnije je izradio, da ga izaberu za župskog kneza, što je bilo lakše, jer je mogao povremeno dolaziti u Grad, (Ib. 135, 4. V. 1793.). Zadnji je put zapisan na dužnosti 14. IV. 1794., (*DAD*, 66. serija *Diversa de ,Breno*, sv. 20–21, 87′–88.).

M. Sorkočević je bio izabran za kapetana Cavtata, *DAD Specchio*, serija XXXI/1, 4, 349′, od dana 26. III. 1794.

[53] M. Sorkočević umro je u Parizu krajem 1796. Vidi komentare o razlozima tog putovanja u Ž. Muljačić, »Iz korespondencije A. Fortisa«, *Građa za povijest književnosti hrvatske 23*, Zagreb 1952., 89–90 i 120.

[54] Prema podacima iz *Div. de Breno* 20–21, 87′–88 bio je na dužnosti efektivno oko 210 dana u roku od 11 mjeseci.

[55] Zagrebački tekst I. govora ima u uvodnoj bilješci: »La quale Accademia dopo una Decina di sessioni dovette disgraziatamente sopprimersi per cedere alla malignità de tempi perversi che anche le virtuose instituzioni sanno denigrare, accusare, e render sospette«, R. Maixner, *o. c.*, 62.

T. Chersa. *Della vita e delle opere di Monsignore Giorgio Ferrich*, Ragusa 1824., veli, da je Djuro Ferić čitao basne »a Michel Sorgo, a Francesco Stay, a Giunio Resti, a Marino Martellini, coi quali usava in molto stretta dimestichezza legato dall' amore de' comuni studi« (str. 22.). Na str. 38. Tomo Krša (Chersa) govori, da je Ferić, kao član raznih akademija »aveva stimolato grandemente il suo amico Michel Sorgo ad istituire nelle sue case una società, dove i pochi cultori delle lettere ai assembrassero, tenendosi licenziati a poter dire di quella materia scientifica o letteraria, che meglio loro piacesse. Avevagli il Sorgo da quel savio uomo e gentile ch'egli era consentito tale domanda; vi avevano unanimemente concorso que' tra' Ragusei che per opere d' ingegno cercavano onore e fama e nelle prime ragunanze il Ferrich recitò le sue prime Favole. Questa accademia, dalla quale, comeché privata, i buoni già ben promettevansi pell' incremento degli studi in Ragusa, non si fu appena formata, chè dovette disciogliersi, colpa dell' invidiosa ignoranza, che per contraddire alle lettere, sì le fa più rispettabili.«

potvrđuju staru istinu, da je dubrovački vlasteoski režim bio postao kočnicom napretka.[56]

Kako se iz svega vidi, Akademija je bila društvo, koje se u prvom redu bavilo znanošću, a tek onda i književnošću. U tome je njena originalnost, time se ona odvaja od ranijih dubrovačkih akademija.[57] Brojne su bile teškoće, u kojima se grčilo dubrovačko društvo s kraja 18. st., ne videći mogućnosti izlaza; da je kod onih na vladi bilo samo malo dobre volje, savjeti članova Akademije bili bi uzeti u razmatranje. Ovako je Društvo ostalo malen skup intelektualaca, koji su se čuvali jačeg kontakta s masama i preveć radikalnih reformi, i to ne samo radi očuvanja svojih klasnih privilegija, nego i zbog grabežljivih susjeda, koji su Republici radili o glavi i koji bi svaki pokušaj revolucije iskoristili na štetu njene nezavisnosti. Plodovi rada te akademije neznatni su, ona nije uspjela tiskati nijedne poučne knjige za narod, i njeno se djelovanje nije šire osjetilo. Ali činjenica, što je ona okupila u svojim redovima uz naprednu vlastelu i predstavnike građanstva,[58] nije sigurno ostala bez posljedica. Time je u Dubrovniku stvorena šira platforma za okupljanje naprednih snaga, a bez toga se ne može shvatiti kasniji rad dubrovačkih »jakobinaca«[56] ni tragična dilema, s kojom se desetak godina kasnije suočio veliki patriot Tomo Basiljević.

DODATAK

N. 4.º

Dell' Educazione che conviene ai Nostri Nobili nelle presenti circostanze. Letto a 16 Marzo 1793

Non vi è alcun ordine di Cittadini in uno stato, il quale non abbia una Educazione, che è propria a Lui solo, e conforme alle di cui regole devono essere rilevate tutte le persone di quella classe. La cognizione delle regole distintive di ogni una è propria delle Nazioni colte, ed illuminate. La applicazione poi di esse se è fatta con perseveranza rende la Nazione ben regolata, e per conseguenza felice. Spinto io da quel

[56] Usp. Ž. Muljačić, »Istraga ...«, *Anali Hist. inst. JAZU u Dubrovniku II.* Dubrovnik 1953., passim.

[57] Usp. M. Maylender, *o. c.* II., 51; III., 372; IV. 193–194; ib., 365–366; M. Deanović, »Odrazi ...«, *Rad 248.*, 10, 15. Na str. 17–18 govori o zadnjem pokušaju osnivanja Akademije u Dubrovniku 1802. god.

[58] Gotovo svi njeni članovi bili su na jedan ili na drugi način nezadovoljni s postojećim stanjem, iako nisu svi bili demokrate ni frankofili kao M. Sorkočević i T. Basiljević. M. Martellini i Dj. Ferić bili su upleteni u proces protiv »jakobinaca« 1797. god. (Usp. Ž. Muljačić, »Istraga ...«, *Anali Hist. inst. u Dubrovniku II.*, Dubrovnik 1953., 247–252), dapače, Martellini je bio glavni optuženik; Stulići su bili također frankofili (v. nav. djelo o Luki Stuliću), a tako i Fortis, Bajamonti i, kasnije, Appendini. Džamanjići su bili rusofili (Usp. V. V. Vukasović, »Bilješke o strankama u Dubrovniku početkom 19. vijeka«, *Srdj*, 1908.). Jedini je bio »antidemokratski« raspoložen Džono Rastić, ali ni njemu nije ideal bio dubrovački režim, već engleski parlamentarizam.

desiderio della felicità della Nostra patria, il quale ci ha uniti in questa Società, procurerò per quanto è possibile alle mie scarse cognizioni, di fare un passo in questa sì difficile carriera, passo il più importante (sicome relativo a quel corpo della Nostra patria che più di tutti influisce sulla sua sorte) coll' abbozzare un piano di educazione, che nelle presenti circostanze più di tutti gli altri conviene ai nostri Nobili.

Il piano però che io proporrò sicome deve servire puramente per la nostra Città nello stato presente di corruzione, cosi cambiato questo esso non sarà più al nostro caso. Questo cambio poi io spero che dovrebbe succedere subito che il Consiglio del Pregaj fosse per la maggio parte composto di individui bene educati.

Ogni Uomo è composto di corpo, e di spirito. L' educazione dunque, che è l' arte di rendere tutte le parti dell' Uomo tendenti alla sua felicità, deve avere due oggetti. Cioè: primo. Che il corpo sia di bona complessione. Secondo. Che lo spirito sia ben regolato, ed istruito. Riguardo al primo di questi abbiamo inteso nell' ultima nostra adunanza gli inconvenienti, e le assurdità al nostro paese proprie con sommo intendimento osservate. Sopra la maniera poi di evitarle tanti grandi uomini hanno scritto così bene, che io non potrei far altro, che copiarli. Tutto dunque il mio ragionamento verserà circa la maniera, che io penso la più propria per ben regolare, ed istruire lo spirito della Nobiltà.

Nessun fanciullo è capace di intendere le verità astratte, e connettendole dedurne delle altre fino all' età di dieci, undici, dodici anni. Perciò fino a tale età i principij prattici della Religione, il Leggere, lo scrivere, le prime regole dell'Aritmetica, e la Lingua Italiana sono le sole cose, che a loro devono essere insegnate non affollando però mai il fanciullo di tutte queste nel medesimo tempo.

A questo periodo mi si offre avvanti l'importante questione se i fanciulli nel caso nostro debbano rilevarsi nella casa paterna, overro (!) in un publico (!) Collegio. Che nei publici Collegi si avranno proffessori più capaci per maestri è cosa indubitata e le ragioni sono note. Se dunque io dimostrerò, che in essi i costumi degli allievi non possono soffrire maggiore danno di quello che lo soffrano nelle case paterne, l'educazione publica dovrà anteporsi alla privata. Monsignor Loke (!) nella sua eccellente opera dell' educazione dei fanciulli (P : I : C : 7) esaminando le ragioni che militano in favore, e contro i publici Collegi li accusa come scuole di malizia, di imprudenza, e di sfacciatagine, e per la domestica educazione si dichiara. L' accusa, riguardo a molti, in parte è vera, ma nelle nostre case private, io non vedo, che i fanciulli siano meno esposti a questi pericoli. Le nostre serve, che dal pascolo degli animali vengono a servire nelle case dei Signori, e che senza conoscere appieno tutto il male, che fanno, e le quali per lo meno compiacciono tutti i capricci dei fanciulli, e molto spesso corrompono i teneri loro cuori credendo di acquistarsi merito appresso le infelici vittime del loro zelo sono assai più da temersi di quello, che lo siano anche i più sfacciati compagni. Nei Collegi poi questi vizij sono assai più evvitabili, e tutti quelli, che sono bene regolati, ne sono del tutto scevri. Siano regole loro fondamentali, che passati i dodici anni nessun fanciullo possa esservi ammesso, che i Superiori invigilino sempre sopra tutte le loro azioni, che i giovani fra di loro scambievolmente si rispettino, ed i Collegi ci daranno degli allievi virtuosi. Nè queste regole sono ritrovati di fantasia riscaldata da sottiglezze Metafisiche non eseguibili in pratica. Testimonio ne sono non pochi Collegi, che essendosele adottate hanno ottenuto il loro fine.

Ma nelle case particolari, dove gli esempj non sono dati dai compagni per l' ordinario poco stimati, ma dai genitori verso i quali i figlioli hanno tutta la venerazione, e che tutto il giorno sentono encomiare dagli adulatori bisognosi della loro prottenzione, hanno assai maggior potere, e perciò sono più pericolosi. Ne è possibile, che i vizij, e le passioni de padri, e delle madri sfuggano l'acutissima vista dei fanciulli, che tutta la loro condotta minutamente osservano e si compiacciono di trovare nei vizij dei loro educatori una scusa ai proprij; e che bentosto (!) non siano imitati. Quante conversazioni sono da noi, che non meritino i rimproveri, che Quintiliano (L. I C 2) faceva a quelle dei suoi tempi »omne convivium obscoenis canticis strepit; pudenda dictu spectantur.«

Io credo dunque che la diversità dei costumi tra gli Inglesi e noi abbia indotto quel profondo Metafisico a dichiararsi per l'educazione domestica, ma che condotto nella nostra Città, ed appresa la nostra maniera di educare i giovani Nobili, avrebbe egli stesso preferito ad essa l' educazione dei publici Collegi. I Collegi dunque sono il logo (!) dove devono educarsi i fanciulli dei nostri Nobili. Ivi spinti dall' amor proprio saranno costretti a gareggare (!) nella strada della gloria con quelli istessi compagni, con i quali dovranno un giorno contendere al bel vanto di essere più utili alla loro patria. Ivi si manifesteranno i primi sentimenti di quelle virtuose amicizie, che con una specie di religione si conserveranno fino all' ultima vecchiaia. Ivi si otterra quel gran punto, che ogni citadino amante della nostra patria deve desiderare, cioè perdendosi ivi i vizj delle famiglie, si abolirà quel pregudizio (!), che dividendo in due partiti irreconciliabili la nostra Nobiltà, è stato la rovina della nostra patria.

Si mandino dunque in Colegio i fanciulli all' età di circa undici anni, ed impieghino ivi sette altri anni nello studio della grammatica, retorica, Logica, nell' apprendere i principj di matematica, fisica, di Gius publico, e le istituzioni Giustinianee; e cosi all' età di diciotto anni (età preffissa (!) dalle nostre Leggi per principiare a servire la patria) potranno subito applicarsi ad eseguire i proprj doveri.

Ma si deve stabilire a questo fine un collegio nella patria, ovvero si devono mandare i fanciulli in un Collegio forestiero? Per risolvere una tal questione prima di tutto bisogna osservare, che la principale qualità del mio piano deve essere che egli sia eseguibile. Ora formare un Collegio in patria bisognerebbe l'ajuto del bracio publico, ajuto difficile in tutte le republiche per la tardezza nell' operare, vizio aderente a tal forma di governo; ed impossibile nella nostra per la disunione degli Ottimati, i quali benchè quasi tutti nelle private conversazioni convengano sopra i principj, in Consiglio adunati cambiano di parere trovandolo quello d'un altro contro di cui hanno delle private animosità. Ma supponiamo che in Publico ancora su questo punto concordassero. La vicinanza delle proprie case oltre che è pericolosa per il contaggo (!) del pessimo esempio, il quale non potrebbe fare a meno di penetrare anche nel Collegio, ha nel nostro caso un alto (!) grandissimo inconveniente, il quale solo basterebbe per abbraciare il partito di mandare i giovani fuori della patria. Gli Ottimati alcuni per debolezza, altri per malizia (le quali due classi formano per nostra disgrazia la maggior parte di questo corpo sovrano) si assumono negli affari privati qualche parte di quella sovranità che non appartiene a loro se non quando sono in corpo uniti. Questo vizio produrrebbe delle continue ingiustizie nel Collegio, e sconcertandone le regole ancorchè ottime, gli toglierebbe quel bon ordine, e quella quiete che sono l' anima d' ogni comunità, e specialmente di un Collegio.

È vero che un tal metodo di educazione estrarrebbe dal nostro paese molto denaro. Ma quale stato non si assoggetterebbe di comprare a qualunque prezzo una bona educazione per quelli, che un giorno ne devono avere in mano le redini del governo? Ne sarebbe poi tanto eccessiva, quanto si crede, tal escita di moneta. In fatti vi sono in Italia dei Collegi assai ben regolati, dove la pensione di ciascun convittore non oltrepassa i ducati 200 di nostra moneta, i quali in sette anni, tempo che l' allievo dovrebbe passare nel Collegio, uniti ai ducati 1.000 bastanti per l' accesso, e recesso formerebbe il prezzo dell' educazione d'ogni individuo ducati 2.400, spesa che anche le più povere Famiglie nobili aiutate da qualche sollievo del Publico potrebbero fare in sette anni concedendoli già in questo fratempo le nostre leggi due contee. La spesa poi di una intiera generazione del Consiglio di Pregaj sarebbe ducati 108.000, somma, che escirebbe in molti anni dal paese, e che vi ristagnarebbe con la sola proibizione dell' uso della polvere di Cipro.

Dall'altra parte i Collegi fori della patria arrecano un alto utile non indiferente, cioè che essendo in loro radunati giovani di diverse nazioni si avvezzano a riguardare l' onore del proprio paese unito strettamente con il proprio.

Ricondotto poi l' allievo in patria e già libero di se stesso vestito in Toga bisogna in quache (!) maniera prevenire il cattiva uso, che egli potrebbe fare di quella libertà, a cui fino a questo tempo none (!) stato avvezzo. Licurgo ci mostra la maniera nelle

sue leggi, che dettò a Sparta. Imperocchè, dice Xenofonte (in Lac. Rep.) avendo egli osservato essere in questa età i giovani dotati dalla Natura di un gran numero di spiriti vitali, e prevedendo che quindi ne doveva nascere il (!) loro una grande impudenza, ed una violenta inclinazione alla vita voluttuosa, assoggettò alora i giovani ad un genere di vita laboriosissimo, e rendendoli occupati li mise al sicuro de quei pericoli di cui sarebbero state le vittime. Si occupino dunnque nel nostro caso intorno ai studj di quelle scienze, delle quali sino a quell' età hanno appreso i principj. Imparino le leggi patrie, le quali Dio voglia che qualche d'uno le racolga dai nostri Codici ed in bella maniera le ordini! La prattica del Foro fatta sotto qualche parente abile, e quindi la diffesa dei poveri dovrebbe impiegare una gran parte della loro giornata.

Eccovi brevemente esposto quello, che io penso sopra la maniera di educare i nostri Nobili persuaso di ottenere così in essi quella moderazione che è l' anima d' ogni governo Aristocratico, se e basata sopra la virtù. Ho detto.

II.

Dr. MICHELANGELO ROINI

Kao član »Patriotskog društva«, koje se od veljače 1793. pa do proljeća 1794. god. okupljalo oko Miha Sorkočevića, spominje se i Talijan Michelangelo Roini, po zanimanju kirurg. Samo zbog ovog njegova članstva možda ne bi trebalo o njemu posebno pisati, da njegovo ime nije usko povezano sa dosad prvim poznatim operacijama mrene (katarakte), izvedenim u Dubrovniku. Ova dosad nepoznata činjenica važna je s gledišta historije medicine u našim zemljama. Zaista, ovakve su operacije u nas vremenski dosta blize god. 1745., kad su prvi put zabilježene u Evropi.[1]

U *Prilozima za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I–III*, koje su od 1938. do 1940. izdali u Beogradu R. Jeremić i J. Tadić, dr. M. Roini se spominje, ali ničim ne odskače od brojnih liječnika, koji su služili Dubrovačku republiku prije njega ili u isto vrijeme kad i on. Otuda saznajemo, da je Roini studirao medicinu kao dubrovački stipendist (očito uz obavezu, da kasnije služi u Dubrovniku) i da se prvi put spominje u službi u Dubrovniku 1791., a ne zna se kad je došao. 1. III. 1791. bio je, naime, potvrđen za iduću godinu, a 30. III. 1791. bio je, s još dva kirurga i dva fizika, primljen od Malog vijeća, pa im je tom zgodom svima naređeno, da pažljivo vrše svoje dužnosti. 4. VI. i. g. odobreno mu je u načelu dvomjesečno odsustvo za Italiju, gdje je već i prije boravio od 24. X. 1789. do 2. V. 1790. Nekoliko godina kasnije, 10. V. 1795., povišena mu je godišnja plaća za 50 dukata manje dva dinarića. Čini se, da mu nije konveniralo više služiti Republiku, jer je 1796. tražio produženje dopusta izvan Republike za još 6 mjeseci, ali mu je Vlada to odbila. Na kraju, Jeremić–Tadić donose, da mu je

[1] A. Dreščik, »Stihovi iz naše medicinske prošlosti«, *Zadarska revija* V., Zadar 1956., 4., 291–293. Tu se spominje operacija mrene izvršena u Hercegnovom 1816. g.

Vlada 25. I. 1803. odlučila izdati »Uvjerenje o državljanstvu«, »ali ne znamo u koju svrhu«.[2]

Novi nalazi obogaćuju naše znanje o ovom vrijednom liječniku.

Iz pisma Bena Staya, dubrovačkog otpravnika poslova u Rimu, Vladi, od 18. XI. 1788. saznajemo, da je M. Roini u to doba već bio izvršio nekoliko uspješnih operacija, najprije u Firenzi, gdje je studirao, a zatim u Rimu. Roini je izrazio želju, da mu Senat što prije javi, da li je izabran za državnog kirurga u Dubrovniku. Ukoliko jest, spreman je odmah krenuti na dužnost, a u protivnom slučaju moli da mu se to javi, kako bi se mogao drugamo zaposliti. Stay dodaje sa svoje strane, da je Roini stekao silan ugled svuda gdjegod je radio, ali da ipak iznad svih ostalih zaposlenja, koja mu se nude, voli raditi u Dubrovniku. Stoga moli Vladu, da se udovolji želji talijanskog kirurga, kako bi znao na čemu je.[3]

Malo poslije toga, budući da odgovor nije stigao, Roini je krenuo iz Rima za Napulj, da i tamo operira mrenu mnogim odličnicima. Stay o tome izvještava Vladu 3. III. 1789. po dužnosti, jer je Vlada željela, da je on obavješćuje o Roinijevu boravištu, kako bi mu mogla, kad stvar sazrije, pisati.[4]

Kako se iz jednog privatnog pisma B. Staya Mihu Sorkočeviću vidi, Roini je stupio na dužnost u Dubrovniku negdje u ljeto 1789. Stay je, naime, pisao svom prijatelju Mihu iz Rima 21. VII. 1789., da će Grad puno dobiti time, što je Roini došao u dubrovačku službu, a i da će talijanski kirurg biti zadovoljan, jer će, zaslugom braće Sorkočevića, imati stalnu dobro plaćenu službu.[5]

No čini se da Roiniju nisu sasvim cvjetale ruže u Dubrovniku, jer je malo poslije toga tražio i dobio dopust, koji je proveo na usavršavanju u Italiji od 24. X. 1789. do 2. V. 1790., kako saznajemo iz jednog kasnijeg rješenja, kojim mu je Senat odobrio plaću za to razdoblje.[6] Isprva je bilo riješeno, da smije ostati u Italiji do kraja siječnja 1790.,

[2] R. Jeremić–J.Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*. II., 83, 85–86, 88; III., 164. Iz prvog tamo citiranog dokumenta *(DAD, Cons. Rog.* 195, 67') saznajemo, da je Senat 9. VI. 1787. odlučio da se kroz naredne četiri godine isplaćuje M. Roiniju »che studia la chirurgia« 25 cekina godišnje (što je iznosilo, kako se iz note o dvokratnoj isplati u margini vidi, 113 dukata i 30 dinarića). Iz ove odluke nije jasno, da li je Roini tek 1791. završio medicinu ili je bio već i prije gotov liječnik i tu dosta malu svotu koristio kao pomoć za specijalizaciju. Vjerojatnije mi se čini ovo drugo. Istoga je dana Lukša A. Sorkočević jamčio za svog talijanskog prijatelja »in caso non venisse esso Roini ad ogni publica richiesta«.

[3] *DAD, Isprave i akti 18. st.* 2117

[4] *Ib.*, 3198.

[5] *DAD, Novonabavljene arhivalije*, broj urudžb. zapisnika 872/49, p. 2. Stay medu ostalim piše: »Michelino ... è pieno di tenero attaccamento a Loro e poi anche di riconoscenza per tanti favori fattigli, tra i quali molto si à da valutare il più fresco, che egli ambiva dalla condotta con ducati 350 annui, e dalla fondata speranza dell'accoglimento. La Città à acquistato assai perchè egli à gran valore nella sua professione ed all'incontro anche lui starà bene per il fisso e sicuro assegnamento ...«

[6] *DAD, Cons. rog.* 198, 138 od 25. VI. 1791.

ali mu je Vlada naknadno odobrila još tri mjeseca dopusta. Zanimljivo je njegovo pismo iz Napulja 16. I. 1790. u kome moli za produženje. On treba još tri mjeseca iz dva razloga: prvo, jer u Dubrovniku nije lako doći do lešina, a on upravo proučava limfni sistem u Napulju, gdje takvih poteškoća nema. Kako se radi o neistraženim područjima anatomije, potrebno je da izvrši čitav niz pokusa i zato mu treba još vremena. Drugi je razlog, što u Napulju liječi više uglednih pacijenata i ne bi bilo zgodno, da ih neizliječene ostavi.[7] S ovim studijskim boravkom M. Roinija u Napulju povezano je izdanje njegove knjige, o kojoj niže.

M. Roini, ili kako su ga zvali »Michelino« vratio se po svoj prilici početkom svibnja 1790. u Dubrovnik. Ubrzo se povezao sa naprednim dubrovačkim i dalmatinskim intelektualcima, u prvom redu sa svojim kolegom, splitskim liječnikom Julijem Bajamonti. Iz privatne korespondencije saznajemo, da je u Dubrovnik bila došla i Roinijeva žena, koja je kod čuvenog Paisiella studirala muziku.[8] Kako je M. Roini bio svjetski čovjek, to nije samo liječio, nego je i davao savjete iz bontona dubrovačkoj vlasteli.[9]

U Arhivu Arheološkog muzeja u Splitu čuvaju se četiri njegova pisma J. Bajamontiju. U prvom, od 30. V. 1791. Roini javlja kolegi, da zajednički prijatelj Miho Sorkočević piše iz Rima 20. IV., da se vraća krajem lipnja u domovinu s oporavljenim bratučedom Antunom.[10]

U drugom pismu od 23. I. 1793. žali se Roini, što mu žena nije ovaj put (t. j. nakon drugog dopusta, u 1791. god., op. Ž. M.) htjela doći u Dubrovnik, iako je njemu tu dobro, te je ostala u Firenzi.[11]

U trećem pismu od 29. IV. iste godine javlja splitskom liječniku, da je u Patriotskoj akademiji, u kojoj i on ima skromno mjestance, prikazao njegov prilog, koji je doduše već tiskan u Mlecima, ali u Dubrovniku nisu taj članak još bili vidjeli.[12]

U četvrtom pismu od 23. IV. 1795. saopćava prijatelju svoju odluku da ode u Carigrad, jer tamo bolje plaćaju. U tu svrhu mu je Senat

[7] *DAD, Isprave i akti 18. st.*, 2155.

[8] *Arhiv Historijskog instituta JAZU u Zagrebu, fond Kaznačić*, XV, 21/A IV, pismo 6, J. Bajamonti piše M. Sorkočeviću iz Splita 10. VI. 1790., da želi opet u Dubrovnik. »Ella ben vede quanto dee tentare (sia detto con pace del Signor Michelino e de' suoi diritti matrimoniali) una bella giovane fiorentina che canta a meraviglia e ch' è stata discepola di Paisiello!« U pismu 7 iste zbirke žali se Bajamonti 22. VII. 1790. Sorkočeviću, da ga je Roini, od koga je tražio neke podatke za djelo o R. Boškoviću, koje upravo piše, zaboravio i ne odgovara mu pa dodaje: »Del resto una discepola del Paisiello dev' essere una gran cosa e il Signor Roini à ben ragione di occuparsene anche a costo di non rispondere a una ricercha (!) ch'io gli aveva fatta intorno al Boscovich, cioè a quali accademie (delle più illustri) foss' egli agregato ...«

[9] *DAD, Arhiv obitelji Basiljević* C 2/6, pismo 67 od 11. X. 1790. i 77 od 12. IV. 1791.

[10] *Arheol. muzej Split*, 54/9.

[11] *Ib.*, 49 h 1/3.

[12] *Ib.*, 49 h 1/2. Vidi bilj. 33 u prethodnom mom prilogu. Usp. i I. Milčetić, »Dr. Julije Bajamonti i njegova djela«, *Rad* 192, 243.

odobrio dopust u trajanju od šest mjeseci, a možda će ga moći i produžiti. Moli od Bajamontija preporučno pismo za mletačkog »bajla«.[13]

Kako se čini, nije nikada sasvim prekinuo s dubrovačkom Vladom. Kad je 1798. u Carigradu umro dubrovački poklisar harača, požurio se Roini, da to Vladi javi, pa se iz toga vidi, da je bio u nekoj vezi s dubrovačkim diplomatima i konzularnim osobljem u Carigradu.[14]

Tražeći dalje podatke o njemu, namjerio sam se u Naučnoj biblioteci u Dubrovniku na rijetku knjigu *»Della Gonorrea virulenta e della semplicità del medicare. Ragionamenti due di Micheľ Angelo Rojni,* Napoli MDCCXC presso Donato Campo, con pubblica approvazione.[15] Na str. 2. nalazi se posveta: *»A S. E. il Senatore Conte Michele di Sorgo queste sue produzioni Micheľ Angelo Rojni dedica e consacra.«* Djelce se u stvari sastoji od dva govora: na str. 1 do 30 tiskan je *»Ragionamento primo sulla gonorrea virulenta«*, a na str. 31. do 64. imamo *»Ragionamento secondo sulla semplicità del medicare.«* U stručnu analizu ovih tekstova ne mogu zalaziti. Vidi se iz prvoga, da je proučavao liječenje gonoreje u vojnoj bolnici u Lisboi, a zatim da je na tome radio i u Firenzi. Spominje autore J. Huntera i L. Nannonija. U drugom govoru brani jednostavnost u liječenju, koju je već uzdizao Hipokrat, a u njegovo doba tako rade engleska i firentinska škola. On drži neke vrste srednji put. Čini se, da je taj tekst čitan na nekom skupu, jer se na str. 38 apostrofira slušateljstvo. Na str. 40 razlaže, što je život, i tumači ulogu srca i mozga, a na str. 52–53 napada Arape, što su do maksimuma komplicirali liječenje. Govori o liječenju brojnih bolesti.

Razmišljao sam zašto je Roini baš M. Sorkočeviću posvetio ovo djelo. Moglo bi se pomišljati, da je Sorkočević za vrijeme jednog od svojih brojnih putovanja po Italiji zavolio ovog vrijednog mladića i osigurao mu dubrovačku stipendiju.

Zanimalo me, da li je sačuvano neko mišljenje suvremenika o njegovu radu u Dubrovniku. Sreća me poslužila, te sam u Knjižnici Male braće, u Dubrovniku našao zbirku latinskih i talijanskih pjesama u počast ovog liječnika.[16] Knjiga nažalost nema datuma ni naznaku, gdje je tiskana, a bila je nekoć vlasništvo Rafa Radelje.[17]

Skoro svi ovi prigodničari potpisali su svoje pjesme siglama, tako da je sreća, da je bivši vlasnik Radelja neke od njih uspio razriješiti. Knjiga se zove *»Serto poetico in lode del signor dottore Micheľ Angelo Roini, cavaliere dell'ordine dello speron d'oro e medico oculista all'attual servizio della Repubblica di Ragusa«*. Na str. 3 je talijanski sonet *»Dotto Roin«* nekog G. N. D. S. P. A., na str. 4 čitamo sonet *»In occasione di anatomica dimostrazione«* nekog A. G.; na str. 5 je sonet *»Su l'istesso soggetto«* nekog opata Luigi Giordanija. Na str. 6–9 nalazi se

[13] *Ib.*, 49 h 1/3.
[14] *DAD, Isprave i akti 18 st.*, Teritorij 186/XI, 17, 1700–1799, 137.
[15] Signatura R 1993.
[16] Opuscula 2659. Ima 16 strana oktava.
[17] Na naslovnoj strani piše crnilom *»Ad usum Raphaelis Radeglia«*.

latinska *»Elegia«* nekog P. F. M. A. D. S. P., što je vlasnik razriješio kao*»Padre Francesco Maria Appendini delle Scuole Pie«*. Pjesma je posvećena liječniku u povodu vraćanja vida svećeniku dum Vlahu Jukčiću *(Juccich ?)*, a u bilješci stoji, da Roini nije izliječio samo njega, nego i mnoge druge Dubrovčane, kao nekog Pavla Pavlovića i Antuna Berana. Autor ne slavi samo njegove slavne okulističke zahvate, nego i znanstvene radove:

»... Nam, doctis postquam voluisti tradere chartis
Corpora ut in pessum virus agat veneris,
Altaque reiiciens Arabum misteria sectae
Ut medicamenti simplicitate queas
Funditus aegroto instantes depellere morbos,
Et celerem morti sistere posse pedem; ...«

Na str. 10 nalazi se sonet G. B. Grillija iz Frascatija, a na str. 11–14 *»Inno toscano«*. Šifrirano je ime autora vlasnik razriješio kao *»Padre Giuseppe Nardoni delle Scuole Pie«*. Značajno je, zbog nekih najnovijih krivih interpretacija[18] to ističem, da i ovaj Talijan zna, na čijoj se obali nalazi Dubrovnik, jer ovako pjeva:

»Qui su le spiaggie Illiriche
Su l'Epidauro antico
Figlio del biondo Apolline
Scendi bell'estro amico,
Scendi, te solo invocano
L'opre conte d'un Uom quasi divin ...«

Boji se, da su mu krila slaba prema veličini slavnog borca protiv bolesti, koga se sprema opjevati, pa može lako nastradati kao Ikar. Moćni *»Roin«* vraća zdravlje bolesnima. Haron je nezaposlen, sve manje duša putuje u zagrobno carstvo, jer

»Ei con la man mirabile
Atta ad oprar portenti
Schiude alla luce i languidi
Occhi d'afflitte genti
Genti, che in pria miravano
L'opre d'un Dio del Sole al bel fulgor ...«

Završava pjesmu konstatacijom, da su brojnim iscjeljivanjima slijepaca aplaudirali već Rim, Napulj, Firenze i drugi gradovi, a sad, eto, i Dubrovnik.

[18] Usp. Ž. Muljačić, »Alberto Fortis i Dubrovnik (U povodu nekih najnovijih krivih interpretacija)«, *Zadarska revija* VI., Zadar 1957., 2, 141–147.

Na str. 15 nalazi se sonet nekog P. M. G. U njemu se priča, kako na obali Arna plače lijepa Flora za svojim Hipokratom, jer se on nalazi daleko od nje, među učenim Tuskulancima, gdje pravi rukom čuda.

Na str. 16 čitamo sonet *»di Moronte Tespiense«*, što je arkadijski pseudonim Antonija Mariottija. I on slavi liječnika, koji se proslavio na Arnu, Tiberu, Taju i Sebetu.

Iz ovog gradiva vidi se, da je u dru. M. Roiniju Dubrovnik imao kroz nekoliko godina vješta operatera okulistu, što je znak, da se, i pored svakojakih neprilika, i u ono doba nastojalo, da se postignuća medicinske nauke što prije primijene i kod nas.[19]

RÉSUMÉ

DEUX CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE DES ACADÉMIES DE DUBROVNIK

L'auteur présente l'oeuvre d'une académie dite »Société patriotique« qui existait à Dubrovnik de 1793 à 1794 mais dont l'influence se fit sentir même après la dissolution. Il s'agit d'une académie illuministe qui proclama comme sa tâche principale de vouloir suivre les progrès de la science en Europe et contribuer au bien-être général de la patrie. La classe dirigeante de Dubrovnik, fermée à tout rajeunissement de ses rangs n'aimait pas des critiqueurs. Les aristocrates sentirent très vite qu'ils avaient à faire avec une minorité agissante qui combattait pour des fins vers lesquelles l'immense majorité aspirait confusément. C'est pour cela que cette organisation savante dont la propagande discrète mais non secrète disloquait les fondements du régime ne fut pas tolérée longtemps.

L'auteur a pu compléter les résultats obtenus il y a quelques années par M. R. Maixner qui le premier s'occupa de cette académie. L'historiat, les buts et le nom de la Société Patriotique deviennent maintenant plus clairs grâce aux nouveaux documents des archives que l'auteur a utilisés. Comme supplément on publie ici le texte d'un discours inédit dans lequel un membre anonyme de l'Académie analyse les problèmes de l'instruction publique à Dubrovnik de son temps et propose des réformes. Dans la seconde partie de ce travail l'auteur s'occupe de M. Roini, chirurgien italien et membre de la Société qui eut le mérite d'être le premier à opérer la cataracte à Dubrovnik vers le 1790.

Il serait exagéré de surestimer l'importance de la Société Patriotique parce que la bourgeoisie ragusaine pour des raisons bien connues ne pouvait pas être radicale. Néanmoins, la propagation des idées démo-

[19] Trudio sam se bez uspjeha, da u raznim stranim enciklopedijama i biografskim leksikonima nađem nešto više o ovom talijanskom liječniku.

cratiques dans cette partie d'Europe est son titre de gloire. En effet, c'est dans la Société qu'on rencontre pour la première fois un groupe idéologique dont les membres, bien que provenant des classes différentes, ont un but commun. Ils veulent tous la restauration de la dignité humaine, l'accession à toutes les charges et emplois en fonction des capacités et non des accidents de la naissance, l'établissement d'une égalité juridique et civique etc. En somme, nous avons à faire, *si licet parva,* avec une »société de pensée« qui reflète à Dubrovnik les principes de la Révolution Française et qui en même temps s'efforce de sauvegarder l'indépendance du pays.